

פילנתרופיה של צדק חברתי

הדוגמא המזרח אפריקאית

:: עמנואל אופטי ופיית' קיסינגה (Emmanuel Opati and Faith Kisinga)
מאנגלית: 'הונתן משעל'
עיבוד: גילי גופר

:: מאמר זה הינו עיבוד של מאמר מתוך כתב העת לחקר המגזר השלישי:
 The Johns Hopkins International fellows in philanthropy Journal, 2005

משותפים של עמותות מקומיות הובילו אמנם לתוצאות יפות בקניה. כך למשל, מאבק עיקש של עמותות, בהובלת הפדרציה של עורכות הדין, הוביל לביטול המס על מוצרים היגיניים לנשים. כתוצאה מכך, בנות רבות הצליחו להשתלב בחיי בית ספר יחד עם הבנים. אבל הצלחות אלה אינן מספקות ואינן מטפלות בשינוי מבני.

פעילות האיגוד המזרח אפריקאי לגיוס תרומות, שמתמקדת בקידום פילנתרופיה במזרח אפריקה, היא מוקד חשוב בהפנית משאבים פילנתרופיים למטרות של צדק חברתי. אחת הדרכים בהן פועל האיגוד היא מפגש בין חברות מסחריות ועמותות לבחינת מדיניות קיימת שפוגעת בעשייה של פילנתרופיה ממוסדת. ממפגש זה יוצאות המלצות לקובעי מדיניות על דרכים לקידום צדק פוליטי, חברתי וכלכלי. נתיב זה דורש מאמץ מרוכז, קשר ארוך יותר ומעורב יותר, ורמה גבוהה יותר של מחויבות למימון מצד הקרנות והגורמים המממנים.

מגזר העמותות במזרח אפריקה עובר אם כן יותר ויותר לקידום שינוי ממסדי ולא אישי. זהו אתגר מיוחד בסביבה האפריקאית, בה כשלונות ממסדיים באים לידי ביטוי בסבל אישי הולך וגובר, מצב בו מתבקשת התערבות אישית מיידית, שלעיתים באה על חשבון השינוי הממסדי הנחוץ כל כך.

בשנת 2004 ערכה קרן יופדהילי מחקר על מימון פילנתרופי לצדק חברתי בקניה. המחקר נערך כחלק מפרוייקט רחב יותר שנעשה בו זמנית בארבע אזורים אחרים בעולם: פרו, הודו, אינדונזיה וארצות הברית. מטרת המחקר הייתה להבין איך פילנתרופיה של צדק חברתי עובדת, כלומר, איך אירגונים מממנים מפנים את המשאבים הפילנתרופיים שלהם לתיקון אי צדק חברתי ואי שוויון.

המחקר, שמתמקד בתהליך מימון צדק חברתי, התבסס על ההנחה שלכל שחקן במשחק הפיתוח

מאמר זה מבקש לסקור את התנהלותה של הפילנתרופיה של צדק חברתי במזרח אפריקה ובמיוחד בקניה. צדק חברתי הוא מונח חדש יחסית בשדה הפילנתרופיה. 'פילנתרופיה של צדק חברתי' מתכוונים לחוב לתגובה לכשל המהותי של הפילנתרופיה המסורתית שמשאירה, באופן בלתי נמנע, את רוב ההשפעה על ההגדרה של צרכי קהילה בידי מי ששולט במשאבים. המונחים הבסיסיים בהם משתמשים מי שעוסקים בתחום הם 'שוויון', 'הגינות', ו'שינוי מבני'. כמו כן - צדק חברתי מתייחס לשינוי מוסדי ולא אישי. סוג זה של מתן תרומות אינו נפוץ במיוחד. למעשה, מתוך 32.4 מיליארד דולארים שהוציאו קרנות שונות בארצות הברית בשנת 2002, רק 11% הופנו לתמיכה בפעילויות הקשורות לצדק חברתי. ההנחה העומדת בבסיס מחקר זה הייתה שמעט מאד משאבים פילנתרופיים מתכוונים לטיפול באי צדק מבני.

חשוב לדעת כי על אף שהמושג 'פילנתרופיה' ומושגים קשורים הם חדשים יחסית בדיון המזרח אפריקאי, העיסוק במתן תרומות הינו חלק מהתרבות המסורתית באזור זה. באופן מסורתי, עיסוק מהותי זה מטרתו בעיקר טיפול בבעיות אישיות וקהילתיות, אך לא ממסדיות.

העיסוק בפילנתרופיה בצורתה המערבית הפך מרכזי במזרח אפריקה מאמצע שנות השבעים. אז החל לצמוח באזור זה מגזר שלישי של ארגונים חוץ מדינתיים כדי לטפל בכשל המדינתי שהחל עם משבר הנפט. מתקופה זו והלאה אירגונים בינלאומיים רבים (למשל קרן פורד וקרן אגא קאן) היו מעורבים בתמיכה ובהצמחה של אירגונים מקומיים. אירגונים אלו תרמו אמנם תרומה עצומה לפיתוח כלכלי וחברתי של האזור, אך לא התכוונו להתמקד בקידום צדק חברתי. תיאום מוגבר ופרוייקטים

מאבק עיקש של עמותות, בהובלת הפדרציה של עורכות הדין, הוביל לביטול המס על מוצרים היגיניים לנשים. כתוצאה מכך, בנות רבות הצליחו להשתלב בחיי בית ספר יחד עם הבנים. אבל הצלחות אלה אינן מספקות ואינן מטפלות בשינוי מבני.

העובדה שבגלל המצוקה הגדולה בקניה אנו לא יכולים להפריד בין יוזמות המכוונות להעניק לקהילות מיעוטים צרכים בסיסיים - מזון, בריאות, השכלה - לבין אלה המכוונות לחתירה לצדק חברתי, הייתה מכרעת.

בצדק חברתי או לתמוך ברשתות קיימות.

רוב התמיכה לפעילויות צדק חברתי הן ממקור זר ובעלת אופי זמני. יש לכך השלכות גדולות ליכולת הקיום של עבודה כוזב ולמידת ההצלחה במיגור בעיות עומק הנובעות מאי שוויון ואי צדק בקניה. נמצא, שאחד החלקים המרכזיים של מימון צדק חברתי היה השקעה בתמיכה ליכולת הארגון של אוכלוסיות מיעוטיות. חלק נפוץ נוסף היה תמיכה ביוזמות העלאת המודעות של חברי הקהילה בנוגע לזכויותיהם ולהעצמתם בכל הנוגע להשתתפות בתהליכים של קבלת החלטות.

המחקר מראה שלארגונים מממנים מעטים בלבד ישנם מענקים המתמקדים בפתרון נושאים המשפיעים ישירות על נשים. זאת למרות שברור שנשים מרכיבות את רוב קבוצות המיעוט בחברה, המופלות במעגלים רבים והנושאות את חותם העוני. האתגר לבעלי עניין הוא למגר את השורשים של אי שוויון מגדרי בעזרת העלאת נושא המעמד החוקי של נשים או תמיכה או הצטרפות ליוזמות הלוחמות למען הזדמנויות ותהליכים מקדמי שוויון מגדרי.

למרות הקשיים, אירגונים מממנים יכולים לשחק תפקיד מכריע באיתגור מבני הכוח האלו, דרך העלאת המודעות לאי צדק חברתי ובניית קואליציות או שותפויות למען צדק חברתי. עיסוקים מסורתיים (כמו תרומה נוחה היכן שנתנה לנזקק היא סוף המעשה) אינם ממסדים צדק חברתי אלא "מכבים שריפות" בלבד. תורמים לצדק חברתי יצטרכו לשנות את מבני הפילנתרופיה עצמם, אם ברצונם להוות גורם שינוי משמעותי, שביכולתו לשנות ממסדית ולאורך זמן.

תפקיד בהתייחסות לשורשי הבעיה של אי שוויון ואי צדק, ושתפקיד זה תלוי בדרך כלל בהזדהותו או אי הזדהותו עם הבעיות העמוקות ביותר, ובשאלה האם הוא מחוייב לעשייה לגביהן. המחקר עסק בערכים, במסורות, באמונות ובתקוות של מרכיבים בחברה הקנייתית המתייחסים לצדק חברתי.

מעט מאוד משאבים פילנתרופיים מכוונים לטיפול באי צדק מבני. תרומות רבות מנותבות לסילוק הפסולת הקפיטליסטית, אך הן לא מתמודדות עם התהליכים שמשאירים את העוני על כנו. בזמן שלגורמים רשמיים היה מושג ברור לגבי המבנה שמניב אי צדק חברתי, והצעדים שניתן לנקוט לשינוי מבני, הם הרגישו שלארגונים שלהם לא היה תפקיד ישיר באתגור מבני הכוח המקבעים את אי הצדק ואי השוויון. ההתמקדות בצרכים בסיסיים ייחדה את קניה בהשוואה לשלושת המקומות האחרים בהם נערך המחקר. העובדה שבגלל המצוקה הגדולה בקניה אנו לא יכולים להפריד בין יוזמות המכוונות להעניק לקהילות מיעוטיות צרכים בסיסיים – מזון, בריאות, השכלה – לבין אלה המכוונות לחתירה לצדק חברתי, היתה מכרעת. מתוך הבחנה זאת הבנו מדוע רוב היוזמות הממומנות שחקרנו היו בעלות אופי מעורבב: עסקו בצדק חברתי וטיפול מיידי בתוצאותיו.

על אף התלות המוגברת בתמיכה חיצונית, המחקר חושף שאירגוני שטח ואירגונים קהילתיים מקומיים הצליחו להניע כוח אדם ומשאבים חומריים משמעותיים לפתרון בעיות מגוונות ברמה הקהילתית בעזרת תרבויות מקומיות. לדוגמא, העידו במשרד קהילתי מקומי: "אם אתה רוצה לבנות בית, אתה משתמש בסאגה". הסאגה היא שיטת איסוף כספים מסורתית המקובלת בחלקים של קניה. "רעיון הסאגה הוא מאוד יעיל, אפילו כשאנשים נדרשו לגייס כסף למען ילד שילך לבית הספר. בתי הספר שאנו רואים סביבנו נבנו באותו אופן. הם נבנו על בסיס התנדבותי מאד, ואנשים ידעו מה עליהם לעשות, ולא רק בנוגע למשאבים כספיים. אנשים מביאים דשא, חומרים, ספסלים והם מקימים מבנה לילדים ללמוד בו".

תפקיד רשתות תקשורת, שיתוף הפעולה ושותפות בפתרון אי שוויון וצדק חברתי הוא חשוב ביותר. המחקר מראה שכל מגזר, שחקן או קהילה השואפת לפתרון אי צדק חברתי ואי שוויון מוגבלים ביותר במאמציהם לפתור את העניין לבדם. שיתוף פעולה עם בעלי עניין נוספים לא יסולא בפז. במובן זה, המחקר מצביע על כך שהכרחי לבנות רשתות של אירגונים התומכות

המחקר מראה שלארגונים מממנים מעטים בלבד ישנם מענקים המתמקדים בפתרון נושאים המשפיעים ישירות על נשים. זאת למרות שברור שנשים מרכיבות את רוב קבוצות המיעוט בחברה, המופלות במעגלים רבים, והנושאות את חותם העוני.

עיסוקים מסורתיים (כמו תרומה נוחה היכן שנתנה לנזקק היא סוף המעשה) אינם ממסדים צדק חברתי אלא "מכבים שריפות" בלבד.

עמנואל אופטי
ופיית' קיסינגה
הם חוקרי מגזר
שלישי אזרחי קניה